

TOPIC:

INSTALLMENT:

INFORMANT:

AMINIASI NAGADO

(M. 60 YEARS)

PLACE OF ORIGIN:

LAWAI NOKONOKO

TABANIVONO. (NADROGA)

PLACE OF INTERVIEW:

LAWAI.

DATE:

FEBRUARY 1985.

INVESTIGATOR:

WILLIE DARI.

72

Tadonia ni Vosa kei na Tovo Vakavin
 Institute of Fijian language and Culture
 41 Loftus Street, Suva, Fiji

Vinaka, ni sa vakarau buli na Tui Tabanivono, ke sa nanumi me sa buli e dua, vakabibi, kevaka e sa dua e bale, e vinakati me sosomiki, se me kena i vakarau ga me sa buli e dua. E na kacivi e dua na kena Bose Vanua, me ra veivosaki kina, na yavusa vaka Tabanivono, se na yavusa Nacokawa, kei ira na yavusa, e ra tiko veitikivi, ka vauci e na vanua o Tabanivono. Taumada, ni sebera o ya, e rau na veikacivi mada, o Naduri vata kei Lawai. Ni rau veivosaki oti, na ka e rau sa vakadonuya, e sa na qai kacivi na vanua. Baleta o rau, e nodrau tiko na ka oqo. E ratou vakataulewa i kea, o koya e dodonu me buli, mai na i tuvatuva ni kena i dewa-dewa, na Turaga Tui Tabanivono, e rau sa veivakaiotaki, e sa qai

vakadeitaki se me o cei e buli. Oti, e sa qai kacivi na vanua, me caka na kena veibuli. Ni sa oti, kacivi na veibuli, kacivi na Bose Vanua, sa qai vakaraitaki sara vei ira. O keitou na vakarai taka, keitou vinakatamme na buli na Tui Tabanivono, me na kacivi kina na Turaga, e na vanua ko Tabanivono ni nanumi tiko me buli o ka, cavuti sara na yacana, o koya e ratou sa vinakata me sa na buli. Ni sa oti, sa qai ra duavata kina o ira na lewe ni vanua o Tabanivono. Oti, sa na lokuci sara e dua na kena siga. Ni bera o ya, e sa na digitaki o koya me vagunuvi, ka na digitaki talega e dua, o koya me Matanivanua, se o koya, me dau rabeta na yaqona. Oti, sa ra qai soqoni vata yani ki na vanua e na caka kina na veibuli. E sega ni caka tale e na dua na vanua, e lai caka ga i Naduri. Ni sa ra raici, sa dei vinaka, ni sa digitaki vakavinaka na siga e oti kina, e ra sa na qai lako kece yani i kea. Caka na vavavi, ko ira e dodonu, e na caka na kena magiti, o ira na Turaga e ra dau qarava na i tavi oqo, me vaka na kena i vakarau mai liu. Ra mokuta na manumanu, ra vakasaqa, sa qai kau mai e so na ibe. E sa na mai tevu, kei na masi, e na vanua e na mai dabe kina na Turaga Tui Tabanivono. Ni sa raici oti na veika kece, e sa qai nodratou i tavi, o ratou mai Qereqere, na yavusa mai Nakasi, e na mataqali Seniuci. O ratou o ya, e ratou se bula tiko, o ratou na Turaga mai Qereqere. O ratou oqo, e ratou na takiva na yaqona Vakaturaga. Me ratou solia ki vua, e sa digitaki me sa Tui Tabanivono. Oti, e na digitaki talega e dua, mai na tokatoka o ya, tokatoka mai Totokanalagi, mai vei koya e gone, na Matanivanua. O koya me rabeta na yaqona mei koya na Tui. Ia, na noqu nanuma, na kena dodonu, na gauna e sa

soli kina, na gauna e sa taki kina na yaqona, e qai soli e dua na batina, soli kina na vosa ni veivakalougata taki ki vua, koya e Turaga, me solia e dua e ke. Baleta i ke, e ulumatua. Ni soli na ka o ya, e na sega ni soli walega vakaveitacini. Ni sa gunu, oti sa qai vosa ni veivakalougatataki, soli vata kaya e dua na kamunaga, ki vua, ko e taura na i tutu. E raica, maroroya, ka vaka rokorokotaka na lewe ni vanua, taqomaka e na veigauna kece, ni nona bula. Ni gunu oti o koya na Tui, e sa qai gunu o Matanivanua, o koya me rabeta na yaqona. Ya, e na veigauna kece ga, me vaka na kena i vakarau, ni sa lako tiko na Tui Tabanivono, e na lako vata tiko kei na nona Matanivanua. E na soqo e vakayacori i Nadroga, se i vei ga na vanua, e lako kina, me vaka ga na kena i vakarau. Ni sa oti o ya, e na qai caka na kena magiti, na magiti vakavanua e na kena buli na Tui Tabanivono. Ni sa na oti ga o ya, e ra sa na veisukayaki. E na qai dua tale na kena kakana vakavanua, ni kena oti na cakacaka o ya. Ya, na ka au sa raica madaga i mataqu, o rau na lewe rua e rau qai buli oqo i muri. Na kena sa mai tiko na Turaga na Tui Tabanivono, e sega, e a solia walega.

-- Na i matai ni Tui Tabanivono vei kemuni?

Io, na i matai ni Tui Tabanivono e a tiko ga i ke.

-- Na kena digitaki, na kena sa navuci mai e dua?

Ko na gauna e se tiko madaga kina na Turaga e ke. Baleta na ka oqo, e soli ga vakatavata. Me va ga oqo, io taura mada yani oqori, me vaka ga na masese, ni sa oti qai vakasukara tale mai. Ya, e va wale tu ga o ya, na kena veisolisoli. E vakaevei, ya e se tiko ga o Ratu Sikeli Katonitabua. Qai ka ga ni veidokadokai, e vakacava

na ka Ratu Sikeli, tukuna sara mai o koya. Sa vinaka, soli mada yani vei ratou na noqu veikila, na vanua au vasu kina, me ratou taura tiko mada. Sa, oti qai suka tale mai vei keitou. Ia, oqo na nona lewe taudua ga, e sega ni vakarogotaka e na neitou i tokatoka. Me vaka ni a soli talega vua, me vakarogotaka, e vakacava na ka, me vaka ga na noda tiko. Ia, o ya, e rairai nanuma ga o koya sega takosovi ga yani, a welewelei tu ga soli yani vua na ka. Mani nanumi eratou na nona Momo, o koya e vasu tiko i Naduri.

-- Aminiasi, ni sa leqa e dua na Turaga Tui Tabanivono, e tiko ga na kena gauna, me sa bucini mai kina, me sa buli kina, se e waraki sara me oti e dua na vula se rua, se dua na yabaki. Se na gauna ga e sa leqa kina, sa caka sara na nona Bose Vanua?

Au vakabauta, na gauna e sa leqa kina, e na oti mada e dua na drau na siga, me oti na fakacaka ni ka e baleti koya, oti o ya, e na qai kacivi na vanua, me raica na veika vakaoqo.

-- Me vaka ni o ni tukuna toka vei au, e na bose toka i liu, o kemudou na Turaga ni Lawai kei Naduri.

Io.

-- Qo o kemudou kece na turaga ni Lawai, se dua tiko ga na mataqali? Me vaka ga na ka au sa tukuna, o keitou e dua ga na mataqali, e rua ga na i tokatoka. Na tokatoka o Totokanalagi, kei na tokatoka o Baumasimasi, e dua tiko ga na tamata o ya.

-- Na bose oqo, e na qai digitaki kina, se o cei me na taura na i tutu o ya?

Io, e na lai vakadeitaka i kea, o ka oqo, me taura na i tutu. Mai na neitou i tuvatuva mada ni tiko. Ni sa vakadeitaki o ya, e sa

qai kacivi na vanua, me qai vakaraitaki ki vei ira, o ka me sa vakagunuvi.

-- Tukuna mada, kevaka e sa caka na bose oqo, e sa qai veidretaki se o cei me digitaki. Na cava e sa na vakayacori o ya, o cei e sa na vakatulewa kina?

Ke sa na veidretaki, au vakabauta, e na vakadeitaki tika na neitou lewa. E na vukui Tabanivono raraba, e na vakadeitaki tiko, e na vakarorogotaki tiko vei keitou na kaukauwa. Kevaka keitou sega ni tiko kina, e na sega ni caka. E kena i vakadinadina, a dua na soqoni, e ratou a via moica o ratou oqo, me cakana veibuli. Me sa kautani mai vei Ratu Jone, me soli tale vua e dua. Ni sa oti, a kauta mei e dua na kena i tukutuku, e dua mai Naduri. E sega ni mani lako mai i ke, keirau sota walega mai loma ni tauni. E lako mai, mai tukuna, dou lako mada mai e na siga ka. Tukutuku vakacava oqo, tukutuku vakavanua, se tukutuku ga ni gunu yaqona. Sega, na i tukutuku vakavanua oqo. Oi, kevaka e tukutuku vakavanua, ia lko yani i nakoro, Qo na tauni, e sega ni mai tukutuku vakavanua ke mai tukuni tu i ke. Keitou na sega ni na lako yani e na soqo oqo. Ni ra sa soqoni kece o ira na lewe ni neitou vanua, sa ra vakasaqati koya, me kawai na i tukutuku oqo. Ia, na ka oqo, e keitou lewa tiko ga o keitou. Yaco mai ke, ra soqoni vata kece mai o ira na vanua taucoko. Qai taro mai na qase mai Tilivalevu, ko na kena turaga mai Tilivalevu. E vacava, e sega, o neitou qase mai Qereqere, o koya na kawakawa nei Tusebe. E vacava, e ratou sa kila o ratou mai Naboumasimasi na veivosaki oqo. Qai tukuna o koya, io, e ratou sa kila, ni a sa vakauta oti mai na kena i tukutuku, io

sa ratou kila. I vei, ko na i tukutuku o ya, ko a tukuni mai o ya. Ke a kau yani i nakoro, ia e tukutuku vakavanua, oqo na tauni. Oti, sa ra qai veivosaki. Tukuna sara o koya, me caka ga. Sa qai tukuna mai na qase mai Tilivalevu, o cei me cakava. O cei e via mate me cakava. Oti, sa qai tukuna na qase o ya, caka na kakana, me da kana, me da veisukayaki. A qai sega ni mani caka na ka o ya. Ya, me sa kua ni taura o Ratu Jone, me sa lako ki vei Sister, o koya e sistere tiko e na gauna o ya.

-- Na kena cici mai na kawa vaka Tui Tabanivono. E muria mai na kawa vaka ulumatua, se na kawa vakaveitacini?

Oi, na tiko madaga oqo, e muria tiko mai na kawa vakaulumatua. Ia ni sa lai, e rua tiko na veitacini oqo. O ratou sa lai soli vei ratou na ka oqo, e tolu tiko. O koya na luvei Ratu Serupepeli, e qase kina o Ratu Inia, Ratu Ilisoni vakata kei Amuna. O ratou o ya, iani sa mate o Ratu Inia, e sa qai taura o Ratu Ilisoni. Ia, na dodonu ni ka oqo, e dodonu me lako tiko mai, e na i dewadewa ni ulumatua. Ia, me vaka ga ni o Ratu Inia, e sega na luvena tagane, e ra yalewa kece, sa ra vakawati kece. Sa mani dewa mai na i tuvatuva oqo, me lako ki vua e gone. O gone o tamai Ratu Jone. Baleta ni sa raici oqo, ni kevaka e tagane, se galala, e rawa ni rawa. Ia, o ratou oqo, e ratou sa vakamau kece. Sa ratou vakawati ka ratou vakaluvani. Sa mani dewa mai kina, ni sa nanumi, me sa mai taura mada o ka oqo. Ia, oqo e sa taura vakalawaki oqo, e dina e sa kacivi tu kina, ia e sega ni vakagunuvi, me vaka na kena i vakarau.

-- O cei?

O Ratu Jone.

Me yacova mai na gauna oqo, e se sega ni buli.

-- Na kena i vakarau dodonu vei kemudou na Turaga i Tabanivono, ni oti e vica na macawa, se oti e vica na vula, sa qai kacivi na Bose Vavanua?

E sa na vakatau tiko, ki vei ratou e dua na neitou gone mai Naduri, o ratou mai Ulucavu. O ratou oqo, e tautauvata ni ratou tiko e na tabana ni Matanivanua. O ratou o ya, e ratou dau digitaki tale ga kina, o koya me rabe.

-- E digitaki sara ga mai e liu mai kea?

Io. O ratou o ya, e ratou ke ratou vinakata me dua e buli, o ratou na vakau tukutuku mai. Baleta na sala ni vakavuvale, mai kea, ki vei keitou, o ratou e ratou kauta. Ke vaka e dua na ka e kau mai kea, e na kau mai vei keitou.

-- Ia na bosa ko o tukuna toka oqori, na bosa vei kemudou na turaga ni Lawai, vata kei na Turaga ni Naduri, e na digitaki na Turaga e na sosomitaka na i tutu?

Io, keitou na digitaka se ko cei me taura na i tutu.

-- O dou na digitaka talega o cei me solia na bilo?

Io,

-- Vata kei koya e na rabe?

Io, koya e na rabe.

-- Na bosa vata sara tiko ga o ya?

Io. Na bilo, e sa macala tu ga mai, se ko cei me solia. Ya, na i dewadewa ~~mak~~awa mada mai. Ia, baleta e so e ra tukuna, ni soli, me keitou solia o keitou. Ia, e dua tale na yasana, e na noqu rai, e sa raita me ratou solia tiko o ratou mai Qereqere.

-- Baleta?

Baleta o ratou mai Qereqere, o ratou oqo, e ratou solia na Turaga. E ratou solia mai ke, ni ke vata kei Naduri, e dua ga, ia e rua ga na tokatoka. E qase i ke, e gone mai Naduri.

-- Kena i balebale oqo, o ratou mai Qereqere, e ratou kawa ni Tusebe? Io, baleta ni o Tusebe ga, e solia.

-- Solia na i tutu o ya?

Io. E a solia vei keitou, ia e na noqu rai o au, e dodonu me ratou solia tale tiko ga. Kevaka e ratou lai solia mai Naduri se solia mai ke, e ratou na solia ga, baleta o ratou, e nodratou vu, e solia mai na ka oqo.

-- Ia, o ratou na Ulucava, e ratou sa mataqali Matanivanua ga, se cava?

Io, e tauri tiko i kea, baleta o Matanivanua e tauri mai kea, e dua ga na i wase ni tokatoka lailai o ya. O Ulucavu, e dua na kena i wase, e tauri mai vei iratou oqo, e ratou vauci e liu oqo, o Ulucavu. Qai tauri mai kina, ko e Matanivanua tiko oqo.

-- I Ratu, na cava na nomudou i naki ni bose oqo, ni sa oti na nomudou bose, dou sa lewa na ka kecega. Na cava na i naki ni bose dou kaciva oqo?

Na Bose Vakavanua oqo, na kena i naki, me ra kacivi kace kina, me vakaraitaki vei ira na veivakadonui sa oti. Oti o ya, e sa qai digitaki, e dua na Tui Tabanivono, me ra lako mai, me ra mai rogoca ni ka oqo e sa vakadeitaki. E sa qai vakayacori na ka oqo. E na sega ni rawa ni kaciva walega mai na ka oqo me kaya, me vakaraitaki ga, me vaka ni tiko e na vuku ni veiliutaki, e na vanua vaka

Tabanivono.

-- Tukuna mada, me qai so vei ira na lewe ni vanua, me ra qai via dre toka vakalailai. Kevaka e qai tukuni e na Bose Vanua, me veisau taki tale na Turaga, e rawa se sega?

E sa na sega ni rawa. Baleta ni keitou sa vakadonuya, ya sa o koya. Baleta ni na sega ni rawa ni lai vakataulewa kina o koya. Na kena i vakadinadina ga, ko au sa tukuna o ya. Kevaka e dua na veivosaki vakavanua e na loma ni vanua oqo, ke keitou sega ni tiko kina, ia e na sega ni caka. Kevaka e ra via veisautaka, keitou sega ni tiko i kea, e na sega ni caka. E ra na lai rerevaka tiko, ke dua e na lai vosa vakaveitalia i kea, me vaka ga na kena i vakarau.

-- Ko na veika kece ni veibuli, ko na magiti, na dabedabe ni Turaga, qo dou na vakarautaka ga na Turaga ni Lawai kei Naduri, se e ra na wase tale ga kina, o ira mai na veiveikoro.?

Oi, keitou dau vakarautaka ga, vata kei na kakana talega, me vakarau taki, e na siga o ya. E sa neitou i tavi me keitou vakarautaka ga. E na qai vakatau vei ira o ya, e na veitokoni mai. Ia, e sa neitou matani fika ga me keitou vakarautaka i Naduri, e na kena vakarautaki/

-- E na gauna ni veibuli, au kerea mo talanoataka Aminiasi, e vaka cava na i cakacaka ni veibuli dina saraga. O cei na matavuvale, e na vakaisulutaka na Turaga. Se na matavuvale cava, e na kauta mai na Turaga, me mai dabe e na nona i dabedabe vakaturaga, ni sebera ni vagunuvi, me sa Tui Tabanivono?

Ni sa soqo tiko na vanua, o ratou na lako mai, kevaka e sega vei keitou, ia o ratou mai Ulucavu, e ratou na kauti ka mai oqo, e na qai lai vakadaberi e na vanua, e sa tevu rawa tu, me na dabe kina,

ni sebera na veibuli.

-- Ia, e nodratou i tavi talega, na vakasuluma na Turaga?

Io, e nodratou i tavi talega, me ratou vakasuluma na Turaga.

-- Na mataqali cava, e na mai tevuka na nona i dabedabe na Turaga?

Me vaka niu tukuna o ya, baleta i ke, vata kei Naduri, e rua tiko ga na i tokatoka. Na ka e kilai ga e na i Vola ni Kawabula, ni rua tiko ga na i tokatoka. E so tale na koro, e so tale na vanua, e levu na mataqali, e levu na tokatoka, e va o ya. Ia i ke, e na vanua vakaTabanivono, o Naduri i ke, e rua ga na i tokatoka. Dua ga i ke, dua mai Naduri. Ia, mai na nodra rai o ira, e na nodra rai madaga o ira na lewe ni koro mai Naduri, e lima tiko na i wase wase ni ka. Ia, au vosa tiko oqo vaka i vola. Ia mai i liu e sega, e ratou lewe vica tiko, o Totokanalagi, o Ulucavu, Qaranivolevu, e tiko e lima na kena i wasewase lalai. Ia, vaka i vola, e rua ga e kilai.

-- Ia, na tokatoka cava e na tevuka na nona ibe na Turaga ko e na mai buli?

O ratou o ya, e ratou na qai mai tevuka.

-- O ratou o ya?

Io, o ratou na i tokatoka o Totokanalagi.

-- E vakacava na gauna e sa kau kina na Turaga oqo me sa lai dabe. E dua e na tuberi koya toka yani, se na tubera toka yani e dua na tabua, e cava na kena i cakacaka vei kemudou na Turaga Lawai? E sega, e sa na lako ga yani o koya me lai dabe. E na sega ni dua e na kauti koya tiko yani. Ya, na ka madaga au raica, baleta beka ga, ni se qai ka vou na kena ka. Ena lai tevuki ga na nona i

dabedabe, a lako yani, rau sala vata yani kei na Matanivanua, e na dua tale tiko ga mai Naduri, o ira mai Ulucavu, e ra na kauti koya tiko yani ko e na mai buli.

-- Na nona buli na Tui Naduri mai Vanua Levu, e dau tukuni ni dau vaka i vauvau. Ia, e vakacavao kemudou, e vaka i vauvau tale ga na nomudou i sulusulu na Turaga?

Io, e dodonu me vakaivauvau, ia na noqu rai o au, e sega ni vaka i vauvau. Baleta ni sala siga, baleta ni masi kuvui, ko e dau vaka tokai tiko me masi kuvui ni vanua.

-- I Ratu, o cei e na qarava na yaqona ni veibuli, o ratou na i tokatoka qase?

O ratou na qarava sara tiko ga, o ratou mai Qereqere.

-- O ratou ga mai Qereqere?

Io, e ratou na qarava, e ratou takia talega.

-- Na yaqona ni veibuli wei kemudou na Turaga ni Tabanivono, e meketaki se sega?

E sega ni meketaki, e na oboti ga, ni oti, e sa na kau vakadodonu sara yani vua, e na sega ni meketaki. E vaka talega na soqo vanua, e meketaki ga yaqona. E lako ga vakadodonu, me vaka ga na kena ka. Au se raica ga i liu, na kena vakavoutaki tale na ka oqo, e na gauna madaga oqo, e na loma ni kuila, ko au raica ni caka o ya, e sa caka vakadodonu ga yani, e sega tale ni ka. Au vakabauta, ni oti ga na nona vagunuvi. Ni vagunuvi oti ga na Turaga na Ka Levu, oti.

-- E meketaki talega na mena yaqona na Ka Levu?

E sega, na Turaga na Ka Levu talega e sega ni meketaki na mena

yaqona. Na kena a lai buli na Turaga Na Ka Levu, o keitou talega keitou a tiko mai kina, A sega ni meketaki.

-- Ni caka na yaqona ni veibuli, e na kacivaki, me vaka e ra dau kitaka o ira mai Tailevu, se sega?

E na sega ni vosataki, au vakabauta ni vaka kina. Na ka sara ga oqori e dau vakayacori kina, me kua ni dua e toso voleka mai, e ra na tu o ira na qarava ka yadrava na cakacaka oqo. E ra na vaka i sulu, ka ra na tu e na mata ni katuba, e nakena yadravi tiko na yaqona vakaturaga. E sega ni rawa ni ra veilakoyaki vakaveitalia tu ga na gone, baleta ni cakacaka bibi, ka cakacaka dredre. Ni dua na kena gaunisala e tamoi cala na kena i cakacaka, e sega.

-- E ratou na cakava talega o ratou na turaga ni Qereqere, na kena sevusevutaki na yaqona ni veibuli?

Io.

-- Na kena soli na tabua oqo, e ratu lako vata saraga na kena soli na bilo ni yaqona, se ni oti na nona gunu na Turaga, qai soli na tabua?

Ni sa gunu oti, e qai soli na tabua. Na tabua oqo, e sa soli kina vei iko na lewa ni vanua oqo, kei na kena ka, kei na ka kece, me ra vakarorogo vei iko. Au vakabauta ni soli i liu na tabua, qai muri na yaqona vakaturaga.

-- E na soli i liu na tabua?

Io.

-- O cei e na solia na tabua o ya, o ratou ga mai Qereqere?

E dodonu me dua e solia i ke. Baleta ni nona tiko i ke, na kena soli walega, e soli ga va ka, e dodonu me soli yani vua me vaka

deitaka ki na ka.

-- Ia, na kena i cakacaka e sa caka toka mai, e cei e na solia na tabua?

Na kena dodonu, e na noqu rai madaga, e dodonu me solia e dua i ke. Ia na kena e caka o ya, e caka e na kena sa dede beka na kena, lako ga yani, caka na yaqona.

-- E liu toka na tabua, se liu taka na bilo ni yaqona?

E soli i liu na bilo ni yaqona, oti o ya, qai soli na tabua i muri. E qai tataunaki ga kina na lewa. Na kena soli na bilo ni yaqona oqo, qo na vanua, oti o ya, qai soli na tabua, me tataunaki kina.

-- Ia, vei kemudou na Turaga e na gauna oqo, e va talega o ya?

E dau vaoqori na kena i cakacaka. Baleta, e sega ni rawa ni soli walega yani, e sega ni kila tu o ka o ya, na ka o ya. Ia, na ka au tukuna tiko o ya, mei vakadei tiko ni ka. Baleta, e na rawa ni mai caka na kena i muri, e na caka talega vaka kina.

-- E vakacava beka na kena vosavosataki ni yaqona ni veibuli, na kena i vosavosataki, e rawa beka ni o cavu qaqa taki?

E na vakatau vei ratou e solia. Au kila ga na kena vosa vakalougata taki, kei na kena vakadeitaki mai vei iratou e ratou solia.

-- Ia, o koya e vosataka na yaqona ni veibuli oqo, o koya saraga e tubera cake na tabua?

Io

-- Se e na dua tale e na lako tiko vata kei koya?

Ni soli na bilo, oti o ya, e na qai tuberi e dua na kena kamunaga me i tatau, ki vua nanona Matanivanua.

-- Kena i balebale o ya, e na sega ni dua na vosa, e na tau vua na

Turaga e sa buli toka, ni sa kau yani na bilo?

Io.

-- Na kena vosa e na qai caka, e na gauna e sa tuberi yani kina na tabua?

Io, e vakakina. Soli madaga na bilo, ni oti, nakena vo, e sa na qai lako kaya vata tiko kei na ka o ya.

-- Kei na tabua?

Io.

-- Na tabua e soli oqo, e tabua ga ni veibuli, se e tiko ga na tabua ni veibuli?

Io, na kena dodonu, me tiko ga e dua na tabua na ka ni veibuli.

E kena i balebale, me dau dewa tiko. Me i vakadei tale tiko ga, ni kena qaravi na i tavi. Kevaka e sega, au vakabauta, ni na veileca yaki wale tu ga.

-- Ia na nomu sa raica na veibuli ko e sa caka oti mai. E dua tiko ga na kedrau i bulibuli, se e dua tiko ga?

Ko na ka o ya, ko caka mai Naduri o ya, e caka walega. E soli ga na bilo, e vosavosa ga yani e dua.

-- Ni oti ga o ya?

Ni oti ga, sa mai oti yani. Mai gunu yani, rabe o Matanivanua, cobo na yaqona vakaturaga, sa o koya saraga.

-- Sa Tui sara tu ga o ya?

Io, sa tu saraga o ya me Tui.

-- Caka na kena magiti?

Caka na kena magiti, ni oti qai caka na i vakasuka, se na Qusiniloaloa.

-- Na Qusiniloaloa o ya, e cava. E yaqona, e tabua se?

E tabua, e magiti, na kena i coiṃ e caka ga, baleti ira na vaka i tavi, e na cakacaka o ya. E ra kana kina, e ra gunuva na yaqona.

-- Sa oti saraga i kea?

Io.

-- E so na vanua, e dau tukuni va oqo, ni sa dau buli oti na Turaga, me ra qai dau lai sili tale i wai. E vakacava vei keimudou? Vei keitou e sega.

-- E so na vanua, ni ra sa dau buli va oqo, e qai dau buli talega na masi. Ko me ra buli vou tale, e vakacava vei kemudou na Turaga i ke?

E sega.

-- E buli ga na Turaga?

Io.

-- Sa rawarawa dina saraga o ya?

IO

-- I Ratu, e rawa beka ni o tukuna vei au, se cava beka na i balebale ni Tabanivono?

Au sega mada ni kila.

-- Au vakabauta, ni o sa na raica, na kena ukutaki e dua na Turaga, na kena sa vakarau me lai buli, se vagunuvi?

Na veibuli oqo, e caka tiko ga e na gauna ga oqo, e sega ni vaka muri sara na kena i lakolako. Na nona vakai sulu vakaViti, na veika vaka o ya. Segga, au a raici ka oqo.

-- Na cava o ni a raica?

Ni vakai sulu vakaviti, e vakaka taki.

-- E va qumu loa, se sega?

Io

-- E sega ga ni vaka i vauvalu?

E sega.

-- E vakaitaube?

E sega. Baleta, na ka o ya, e dodonu me tiko e na vale ni Tui, baleta na kena vakadewataki, me rawa ni tukuni tiko, oqo na ka o ya, na ka o ya.

-- Dua tale na ka o ni via talanoataka me baleta na v~~e~~ibuli, se e dua na ka me baleta na Tui Tabanivono?

Au vakabauta e sa sega.

SA OTI.